

Anemomen

Medlemsblad för
Hallsbergs Naturskyddsförening
Nr 2 2015

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Naturlig sorkbekämpning	6
Nötväckan	8
20 år med Anemonen	10
Blomstervandring i tre reservat i Kumla	12
Frukter och blommor	16
Från årets aktiviteter	18
Höstprogrammet	22

Omslagsbilden:

En naturlig sorkbekämpare tittar fram.

Läs mera på sidan 6!

Foto: Johansson/Karlsson

Hallsbergs Naturskyddsförening

www.hallsberg.naturskyddsforeningen.se

Kontaktpersoner:

Ingela Wallin 0582-161 53

Arne Holmer 0582-407 58

På vår hemsida finns mera:

förutom programmet finns länkar,

bilder från olika aktiviteter, gamla nummer av Anemonen mm.

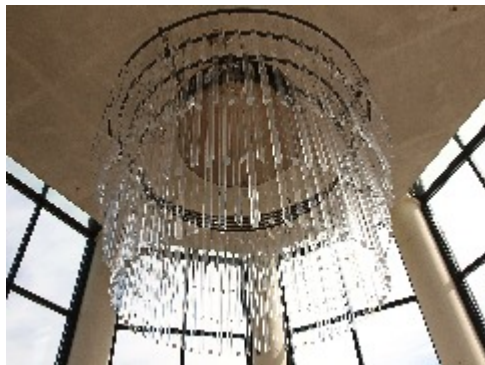
ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Vi läser idag söndag den 9 augusti i vår almanacka. Dagen lider mot sitt slut och solen lyser gott! Det kan man inte säga, att den gjort alla övriga dagar denna sommar! Ofta har det varit regnigt och blåsig. Och inte en endaste gång har jag badat i havet, trots att vi är inne i sommarens sista månad!

Idag har jag besökt Skallsjö kyrka i Floda utanför Göteborg. Man ser kyrkan när man passerar förbi på E 20. Jag hajade till sist jag åkte där och såg tornet med stora glastrutor och en ljuskrona glimma till. Så nu var det dags för ett besök.

Vi var där i god tid innan gudstjänsten skulle börja, så vi hann gå runt och titta på allt och fota innan start. Det är en ljus och vacker kyrka med många målningar. Man kunde gå upp i tornet och där hade man en magnifik utsikt över nejden. Kyrkan renoverades 2010-2011, då man funnit att tornet var väldigt fuktskadat. Tornet revs ner sten för sten. Ett nytt

glastorn lyftes på plats och ovanpå det den renoverade tornspiran med klockorna. Tornspiran väger 17 ton och är 23 meter hög. Det måste ha varit ett riktigt precisionsarbete, att få den på plats! Uppe i glastornet finns det en ljuskrona med 270 prismor av olika storlekar. Jag uppskattar, att de längsta nog var cirka en meter långa eller kanske mer. Kronan går att belysa, och det följer då kyrkoårets liturgiska färger. Det blir till att återvända en mörk kväll, för att se kronan lysa där uppe i tornet! Kyrkan stod färdig 1863, och innan dess fanns det en kyrka från 1200-talet, som låg en bit bort. Idag är det en kyrkoruin där man ibland har friluftsgudstjänster.

Det blev även ett besök i Jonsereds trädgårdar, som inte ligger så långt därifrån. Partille kommun och Göteborgs universitet utvecklar tillsammans Jonsereds herrgårdsområde. Man vill göra det till ett attraktivt besöksområde. Trädgården invigdes för exakt ett år sedan. Det hade då gått fyra år, sedan det första spadtaget togs. Trädgården är indelad i olika avdelningar som stilträdgården, rosenträdgården, köksträdgården och utställningsträdgården. Det är fantastiskt, att det finns så mycket fint att beskåda på nära håll! Man behöver då sannerligen inte resa långt bort!

Ja, det har blivit många dagsutflykter denna sommar. Halmstad med Mjellby konstmuseum där Halmstadgruppen huserar, Varberg med fästningen och

Bockstensmannen liksom en kattutställning, Uddevalla med Bohusläns museum och Skalbanksmuseet, Skärhamn med Akvarellmuseet där årets utställning hette "Urkraft" och visade verk av isländska konstnärer, Lidköping med Rörstrands porslinsmuseum, Läckö slott och så förstås Fjärås Bräcka och Äskhults by, som praktiskt taget är obligatoriska, då de ligger så nära där jag bor om somrarna i norra Halland.

Jag har även skådat fågel vid Getterön och Morups Tänge utanför Varberg. Vid Morups Tänge fick vi se en ljus gås med streck på huvudet! Vad kunde det vara? Det visade sig vara en stripgås, som ofta är en rymling från zoologiska trädgårdar och parker. Det var en ny pippi för mig!

Och så till sommarens största oro och ängslan! Mamma skulle fyllt 97 år denna sommar, om hon hade levat. På hennes födelsedag äter vi alltid en fantastiskt god smörgåstårta med lax och räkor och så även i år. Det var en bedrövligt regnig dag och jag skulle åka iväg och hämta läckerheten. Mina två katter svarta Kajsa och bruna Stina var ute i ovädret. Stina kom in, innan jag skulle dra. Men av Kajsa syntes inte ett spår. Hon var helt försvunnen! Kvällen kom och fortfarande ingen katt. Nu hör det till saken, att mina katter är inne om natten. Små flickor ska inte vara ute och springa då! Och så började sökan- det. Jag var runt till alla grannar och kollade, gick gata upp och gata ner och ropade, cyklade runt, tog bilen runt, satte upp lappar, men inte ett livstecken! Det blev plötsligt väldigt tyst där hemma, och Stina såg mycket frågande ut. Hon undra- de väl vart syrran tagit vägen. Jag hoppa- des, att hon kanske blivit instängd någonstans och så småningom skulle komma ut. Men jag hade börjat misströsta, dagarna gick. Mina tankar snuddade vid räven, som jag sett passera genom träd- gården en natt tidigare i somras. Hade hon blivit rävmat?

Men så kvart över fyra en morgon vak- nade jag och tittade ut genom veranda- dörrens fönster. Och vad får jag se? På trappan sitter en svart katt och stirrar på mig! Varför släpper du inte in mig? Jag trodde jag såg i syne! Vilken glädje, som strömmade upp genom mig! Det var riktig lycka, må jag säga! I tre och ett halvt dygn var hon som uppslukad och sedan tillbaka! Tänk att man alltid ska behöva vara orolig för något!

Nu önskar jag er en skön och vacker höst, med många go'a stunder i vår under- bara natur. Och välkomna med på våra utflykter och möten i Hallsbergs Naturskyddsförening!

NATURLIG SORKBEKÄMPNING

Text: Kerstin Johansson Foto: Johansson/Karlsson

När sorken glufsar i sig äppelträdets rötter, är det med lätthet man kan putta omkull ett vackert Åkerö planterat 1927. Ett stort antal tulpanlökar hade också försvunnit ner i sorkmagar. Jag snubblar fram på gräsmattan på grund av alla gånger det lilla djuret byggt. Då kommer utrotningstankarna!

Vem är sorkens naturliga fiende? Snok, räv, uggla. Jag tyckte uggla verkade lättast att skaffa. Inköp av kattuggleholk av Projekt rädda tornfalken. Hittade en lämplig tall i trädgården. Sören får lov att använda både rep och talja för att få den stora holken på plats.

Nu är det bara att vänta på Kattugglan. Jag öppnar fönstret och spelar upp kattugglefriarljöd på dator i februari, bara så att ugglan ska veta att det finns en holk ledig. Jag får väl säga att ingen trodde på min idé.

Våren kommer och Gubben kommer in springande och ropar att jag fått svartugglor i min holk. ÅÅÅ vad jag blir lycklig! Fort ut för att titta. Där står familjen och jublar, jag är LURAD, hela släkten kajor har flyttat in i min holk. Ja, det kanske inte var en så bra idé.

Holken sitter där den sitter, kajorna blir fler. Fina ungar att titta på den sommaren.

Men så kommer nästa vår, lycka när vi hittar en stor, ullig, ful/snygg, fantastisk boll med långa ben och krokig näbb. Kattugglan hade hittat vår holk! Två ungar blev det det året. Inga sorkar i trädgården. Och jag är stolt Uggle-Mor. Vi tror att det var 2004 och sedan dess har vi haft föryngring alla år utom förra året.

Sorken åt då upp Säfstaholmsträdets rötter.

Dessa små uggleungar gör oss så lyckliga. I maj börjar det bli dags för de små att hoppa ur holken. En förälder sitter utanför holken och vaktar barnen hela tiden. Skatorna vill gärna ge sig på dem, i år lyckades de äta upp en unge. Uggleungarna är väldigt diskreta av sig, så det är endast på ljudet man hittar dem, När de ropar på mat med ett lågt kvitt. När alla ungar hoppat ur holken stannar de i området ca en vecka för att sedan dra vidare ut i världen. Föräldrarna har fullt upp, när det mörknar blir ungarna hungriga. Sork efter sork delas upp till de små. Under denna tid är det många som tar sin kvällspromenad förbi hos oss med näsan i vädret spanande efter de fina ugglarna.

2010 var vi tvungna att fälla trädet där holken satt. Fick då flytta den 30 m till vår lärk. Där under har Sören vedbacke. Så nu har de sällskap med varandra när

Mamma sitter på vakt över barnen

Sören sågar och ugglan pysslar med sina ungar. Kanske har de lite svårt att sova när sågklingan går igång på morgonen.

Nu när hösten kommer så flyttar ekorren in i Uggleholken. Den har ett väldigt jobb att fylla den med hasselnötter. De verkar komma bra överens om vem som ska ha holken vilken årstid.

Jag kan bara uppmana er alla att sätta upp en holk, så ugglebarnen slipper bostadsbrist.

Det jag missade första året var att lägga i lite ”bös” eller kutterspån i holken.

Två blivande sorkjägare

NÖTVÄCKAN

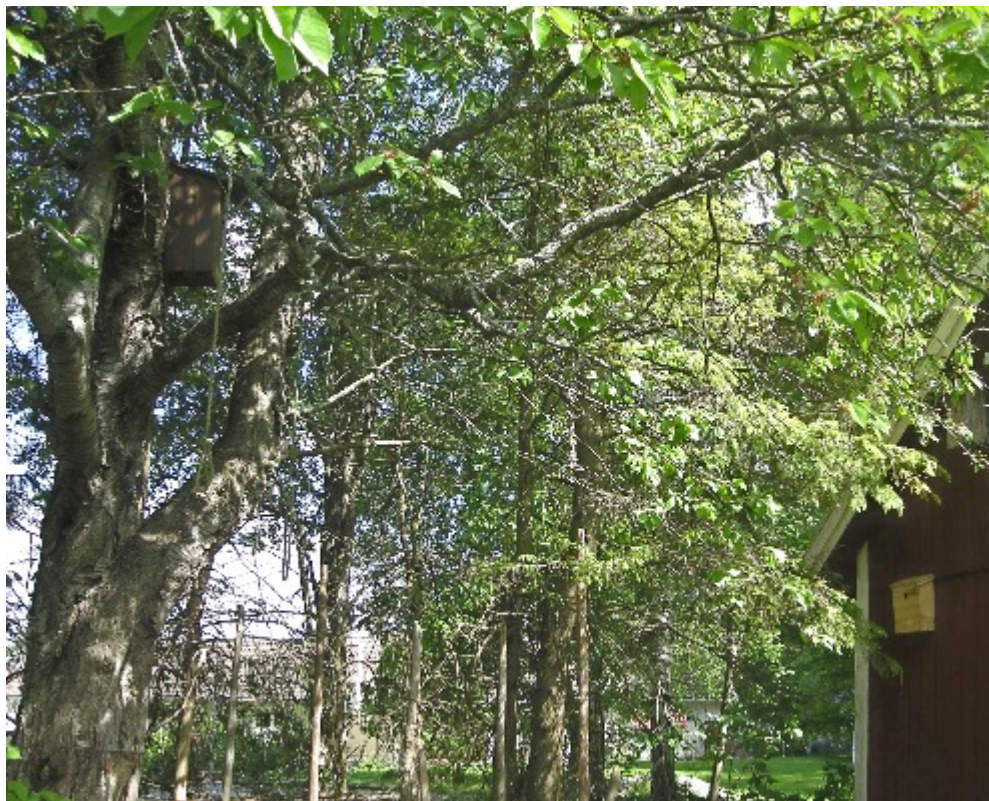
Text: Kerstin Johansson Foto: Johansson/Karlsson

När vi lyckats locka Kattugglan till oss tänkte vi även försöka att få en Pärluggla.

Ny holk sattes upp i vårt gamla fågelbärsträd, invid vedboden. I den lilla holken på vedboden bodde Nötväckan. Där har den fött upp sina ungar i alla år vi ägt huset. Varje vår plockar den flagor från tallen och lägger in i holken så att äggen och de små ungarna ska ha det fint. För att sedan mura om holkingången. Varje år ändrar den om ingången. Funderar ibland på om den kikar in på vår TV och ser alla Bygga-om program med Timell och Ernst.

En vår får Nötväckan syn på Pärluggleholken och bestämmer sig för att flytta. Nu ska familjen få bo i ett slott. Denna lilla fågel får nu slita med att fylla upp denna stora holk. Varje vår pågår detta jättejobb att mura igen det stora holkhålet, murandet hörs lång väg.

Nu i sommar började det gamla 10 m höga körsbärsträdet spricka. Vi blev tvungna att ta bort det. Fick då tillfälle att kika in i holken. Tror inte att vi städar ur den innan vi sätter upp den i ett annat träd.

Pärluggleholken i fågelbärsträdet.

Innehållet i pärluggleholken efter att nötväckan jobbat några år.

Holkhålet utifrån.

Holkhålet inifrån. Mycket lera har gått åt.

TJUGO ÅR MED ANEMONEN

Sture Hermansson

Tiden flyger när man har roligt! Det är nu 20 år sedan vi bestämde att vi skulle försöka ge ut en liten medlemstidning, och under hela den tiden har jag varit redaktör för den.

Första numret hade inget namn, men sedan bestämde vi oss för Anemonen. Grunden för detta namn är att den första vetenskapliga beskrivningen av mosippan gjordes av Carl von Linne med hjälp av en mosippeplanta som han fann vid

Emma (i nuvarande Hallsbergs kommun) när han passerade på sin Skånska resa. Namnet mosippan var redan upptaget av Boo hembygdsförening så det fick bli Anemonen i stället.

Här är några mer eller mindre slumpvis utvalda nedslag i gamla nummer.

Om du vill läsa allihop finns de på internet. Gå in på vår hemsida naturskyddsforeningen.se/hallsberg och

Det första numret hade inget namn men redan det andra hade fått det nuvarande namnet och loggan

De senaste två åren har vi kunnat se en buskmus försvinna hastigt när vi närmade oss med liar och slätterbalk. I år såg vi ingen vuxen mus, men i stället upptäckte vi ett bo med två ungar av buskmus i ången nära skogskanten. De hade ännu inte öppnat ögonen, utan låg fint inbäddade bland torrt gräs och mossa. Vi beundrade dem en liten stund och bäddade sedan in dem igen och satte upp ett par störrar som skydd vid boet och hoppades att deras mamma skulle hitta dem igen.

Efter slåttern i Broby äng kunde vi visa detta söta par av buskmusungar. Nr 2 2003

BLOMSTERVANDRING I TRE RESERVAT I KUMLA

Text: Ingalill Teljå Foto: Arne Holmer

Vi, ett tjugotal deltagare, från Kumla, Hallsberg, Örebro och Karlskoga samlades på lördagförmiddagen, 27 juni 2015, vid Stenarbetsmuseet 200 m från NR Hällkistan i Hällabrottet. Det var ett samarrangemang mellan Botaniska Sällskapet och Naturskyddsföreningarna i Kumla och Hallsberg. Väl framme vid anslags-tavlan, strax innan hällkistan introducere Arne Holmer, som var dagens guide, det geologiska förloppet för ca 400-500 millioner år sedan i det dåtida havet, där sedimenten samlades på botten och sedan trycktes ihop. I botten ligger urberget fast, ovanpå det sandstenen, sen alunskiffern och överst kalkstenen med ett litet lager av lerskiffer emellan. Kam-

brium-Ordovicium kallas hela tidsepoken. Kalkstenen är täckt av ett jordlager, som är ganska tunt på flera ställen och liknar därmed Ölands alvar. Därav följer den fantastiskt vackra och intressanta floran just i Hällabrottet. Reservatet är på ca 6 ha och sträcker sig ända intill Stenarbetsmuseet delvis på båda sidor om grusvägen.

Varför reservatet bildades berodde till en del på att Yxhult AB/Ytong gick i konkurs omkring år 2000 och Kumla kommun övertog hela området. Alltså var det enkelt med bara en markägare att bilda reservatet. Dessutom föreslog vi 2009, att Naturskyddsföreningen i Kumla, då skulle få reservatet i 100-årspresent av

Ängsnycklar

kommunen. Det var också här som de första Kumlaborna bodde för ca 4000 år sedan och några blev begravda i hällkistan. Numera är den ganska reducerad, bara hälften är kvar och utan stentak med jord på som ursprungligt. I Stenarbetsmuseet finns fina modeller på området gjorda av konstnären Lars Agger, Östansjö, om man vill fördjupa sig ytterligare i faktakunskapen.

Runt den gamla graven hittade vi bl.a. stor blålocka, röd- och svartkämpar, harmynta, grå-, kvast-, klase- och hagfibbla, grusbräcka på kalkstenen (ev. har några hällebräcka sett dagens ljus här), brudbröd, ängs- och knylhavre. Många oxelträd framträder här, liksom hagtornsbuskar, Längre bort i reservatet finns en del trädgårdsväxter kvar, eftersom det bott stenarbetare i små stugor tidigare, exempelvis daglilja, tigerlilja, kaprifol och trädgårdsnattviol. En väl bibehållen stenkällare finns kvar.

Spåtistel

Vi fortsätter sen att gå den forna körvägen mot Skogsbrottet och efter ca 200 m finner vi det lilla kalkrikkärret där vi kunde räkna till över 250 ängsnycklar. Även skott av Jämtlandspoppel syns vid kärret, en sort av balsampoppel *Populus balsamifera* 'Elongata'. På vägen dit finner vi också backvial, äkta johannesört, olvon och vitpyrola. Efter ytterligare

100 m kommer vi fram till Skogsbrottet, ett stort vattenfylld kalkstensbrott, där de omkringboende brukar bada.

Så var det dags för 11-kaffet och matsäcken – vi går tillbaka till hällkistan och intar vårt efterlängtnade mellanmål. Efter fikat fortsätter vi mot Mattson-brottet. Förmannen för stenbrytningen på 1930-talet hette Mattson. I en liten del finns ett djupare vattenfylld brott, men det mesta är tydligt ovan jord där kalkstenslagren syns i väggarna, ca 4-5 m höga. Ortoceratiter (en fossil bläckfiskart) finns här och var, men tyvärr är många borttagna av samlare och andra. På stigen mot brottet hittar vi tre vinterståndare (fröställning från fjolåret) av kortbladig spåtistel *Carlina vulgaris* ssp. *vulgaris*. Men ännu såg vi ej några av årets plantor. De kommer förhoppningsvis senare under sommaren. För 10 -15 år sedan kunde man se ett 10-tal tistlar. Spåtisteln sades förr spå väder. Blomman öppnar sig i soligt och sluter sig i mulet väder.

Vi satte oss sen i bilarna och körde bara 1-2 km och kom då till södra Mossby naturminne (mindre än 1 ha). Där finner vi den ovanliga färgmåran/ färgmadran *Asperula tinctoria*, som här har enda växtplatsen i Närke och en västlig

Färgmåra. Till skillnad från de flesta måror har den bara 3 kronblad.

Pär McGräsfjäril

plats av en östlig utbredning. Både säfferot och vildmorot, mycket lika varann, fanns i flera exemplar, även vildlin, ängsskallra, sommarfibbla och flera andra fibblor, rödklint, getapel m.fl. fann vi. Färden fortsatte till Norra Mossbyreservatet med liknande flora. Detta är dock 2 ha stort och har även en del gamla fornlämningar. Här växer sötvedel (en grov ärtväxt), buskviol, blåsippa och gullviva, utblommade förstås, liksom smörboll, en buske av blåtry med bastliknande uppslitsade remsor av barken på stammen. Stora bestånd av jordtistel, mycket vassa och som har en stor vacker röd blomma i bladrosen (den blommar

senare i juli). Fågel- och vispstarr fann vi och blommande getapel, oxelträd, många hasselbuskar och både rund- och trubbhagtorn.

En mängd vackra dagfjärilar flög omkring under den soliga dagen t.ex. mindre blåvinge, någon guldvinge och kam- och pärlgräsfjäril. En hare sågs vid Hällkistans NR av de två barnen som deltog och en vinbergssnäckla satt på kalkstensbrottets vägg. Månnatro vad den hittade för godsaker – alger kanske? Ja, det var en blomstervandring med många vackra blombilder som etsades sig kvar på näthinnan för oss alla. Hjärtligt tack Arne för god sakkunnig ledning!

Säfferot

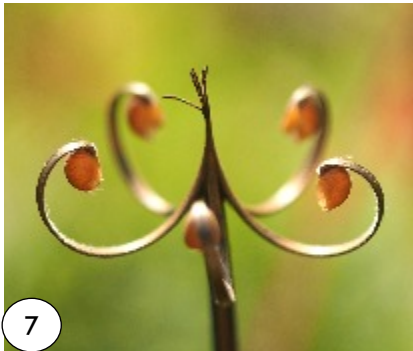
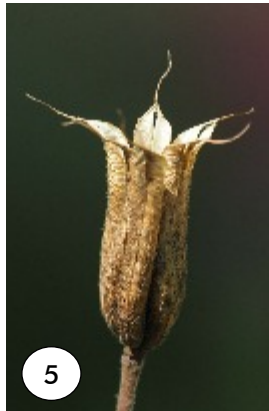
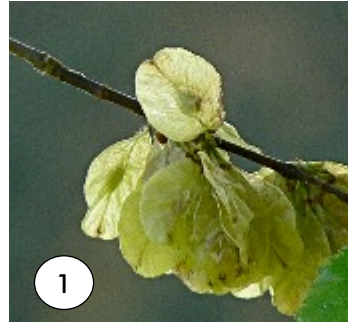
FRUKTER OCH BLOMMOR

Sture Hermansson

Visst är det vackert med blommor, men även frön och frukter kan vara vackra eller åtminstone intressanta att studera.

Kan du para ihop frukterna på denna sida med blommorna på nästa?

Svar på sidan 19

FRÅN AKTIVITETERNA 2015

30 maj besökte vi några lokaler runt Hjortkvarn. Det regnade tyvärr lite, men vi klarade oss bra ändå.

Resterna efter en mila som blev en kolargrav

PRO:s "Gubbdagis" har gjort en fin naturstig längs Hjortkvarnsån.

Vi hittade också sumpviolen på dess enda växtplats i länet

På väg till Utnäset

Frukt - Blomma (sid 16)

- 1 - 1 alm
- 2 - 3 gullviva
- 3 - 7 kärrtistel
- 4 - 6 ängshaverrot
- 5 - 5 akleja
- 6 - 8 vallmo
- 7 - 2 blodnäva
- 8 - 4 hundkåx

Naturnatten firade vi, numera traditionsenligt, den 5 juni. I år vid Utnäset på gränsen till Västergötland.

På vägen ut till Utnäset fann vi denna svamp: Klubbmunkling

I naturreservatet Viaskogen alldeles intill Kumla tätort vandrade vi en kväll (29 juli) under ledning av Ingalill Teljå. Hon förevisade bl.a. de båda orkideerna skogsknipprot och knärot

Ängelsberg 4 juli

Vi började med guidad tur i kulturminnena Engelsbergs bruk och Oljefabriken på Oljeön i Åmänningen.

Färjan Petrolia tog oss till Oljeön

Här tappades järnet ur masugnen och fick rinna ut i formarna på golvet.

Sveriges första oljeraffinaderi låg på en ö vid Ängelsberg. Fabriken är väldigt välbevarad. Här står guiden framför stora destillationsapparaten

Ett mål för vår resa till Ängelsberg var det stora brandfältet från förra året. Ett par vägar är nu framkomliga genom området och det är tillåtet att gå där branden härjade.

Skogen är till största delen avverkad och där ser det ut som en stor öken.

En del av området ska bli naturreservat där naturen får hämta sig själv men den delen kom vi inte till.

Rallarrosern etablerar sig snabbt efter en brand

Detta var väl den mest udda fikaplats vi använt, men här fann vi den berömda svedjenävan som bara växer efter en skogsbrand.

En del mossor är också snabba efter en brand. Här växer lungmossan. Ovan till höger med groddknoppskålar. Till höger med honliga "paraplyer".

Vi är en krets av
 Naturskyddsföreningen

HÖSTPROGRAM 2015

Lördag 5 september	Svamputflykt Vi åker till någon lämplig svamplokal. Hans-Åke Sandberg hjälper oss sedan att identifiera svamparna. <i>Avresa kl. 9.00 från Konsum Hallsberg</i> <i>Ansvarig: Sture H. 0582-13587, 072-72 13587</i>
Söndag 20 september	Hjärtasjöns skärgård Vi besöker Hallsbergs nyaste naturreservat med gamla träd och sällsynta mossor och svampar. Det kan komma att behövas stövlar med höga skaft för att ta sig fram. <i>Avfärd från Konsum Hallsberg kl. 09.00.</i> <i>Ansvarig: Arne 0582-40 758, 0730-42 98 65</i>
Onsdag 23 september	Milan i Hjärmsäter. Vi får en guidning vid milan under pågående kolning om hur det går till att kola. <i>Vid milan kl. 17.00</i> <i>Avresa kl. 16.30 från Konsum Hallsberg</i>
Fredag 9 oktober	Hallsbergsmarken Besök oss i vårt stand på marknaden.
Söndag 15 november	Medlemmarnas bilder Vi kopplar av med fika och några bilder från året som gått. <i>Kantakrogen Hallsbergs hembygdsgrd kl. 17.00</i> <i>Ansvarig: Ingela tel. 0582-16153</i>

OBS! Vi måste göra programmet månader i förväg.
Kontrollera gärna programmet med vår hemsida eller ansvarig för aktiviteten.

Lämpliga kläder och matsäck gäller alltid!

Info via e-post

Om du lämnar din e-postadress till riks eller direkt till mig kan du få del av den information och påminnelse jag skickar ut inför varje aktivitet.

sture@sturehermannsson.se

Vi samarbetar ofta med Naturskyddsföreningen i Kumla.

De har hemsidan kumla.naturskyddsforeningen.se

Studie
främjandet

*Våra arrangemang
sker i samarbete med
Studiefrämjandet*

Årets svamputflykt är lördag 5 september

Onsdag 23 september kan du följa med till milan i Hjälmsäter.

Vid Utnäset. Naturnatten 5 juni.